

групами в умовах воєнного стану не є вичерпним, та залежить як від механізму здійснення злочинної діяльності так і від специфіки досліджуваного виду кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Волобуєв А. Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва; за ред. О. М. Бандурки. Харків: Рубікон. 2000. 272 с.

2. Гула Л. Ф. Організаційно-правові та тактичні основи діяльності підрозділів ОВС у протидії злочинам, що вчиняються організованими злочинними групами: автореф. ...д-ра юрид. наук: К.: НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ, 2014. 37 с.

3. Рачок І. Проблемні питання встановлення факту вчинення економічних злочинів організованими групами. *Підприємництво, господарство і право*. 12/2020. С. 22–27.

Суворова Анастасія Олексіївна,
аспірант кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ

**КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО З ВАДАМИ
ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ**

Загальні положення криміналістичної характеристики розглядаються не перший рік вітчизняними науковцями. Дослідженню особи потерпілого як структурного елементу криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень присвячено праці багатьох учених-криміналістів, зокрема, В. А. Журавля, В. О. Коновалової, Є. Д. Лук'янчикова, В. В. Тіщенко та інших.

Перші визначення науковців щодо поняття «криміналістична характеристика неповнолітнього потерпілого» є важливими для формування науки криміналістики, однак, спираючись на практичні потреби сьогодення, у теоретичних напрацюваннях слід відзначити необхідність подальшого поглибленого та всебічного вивчення вказаного питання.

На теоретичному рівні залишаються не розкритими питання сутності та змісту криміналістичної характеристики неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку.

Слід погодитись з науковою думкою, що криміналістичною характеристикою є інформаційна модель типових ознак певного виду (групи) злочинів, яка відображає закономірні зв'язки між цими ознаками та дозволяє обрати необхідну методiku та засоби розслідування [1, с. 25].

Як вважає В. Ю. Шепітько, криміналістична характеристика продовжує сприяти розробленню окремих методик розслідування, побудові типових програм і моделей розслідування злочинів,

визначенню напряму розслідування конкретного злочину та слугувати слідчому своєрідною інформаційною базою, набором відомостей про певний вид злочинів [4, с. 12].

Слід додати, що криміналістична характеристика кримінального правопорушення може допомогти практикам у розслідуванні конкретних кримінальних правопорушень, зокрема, якщо акцентувати увагу на окремі криміналістично-значимі елементи.

Основним із таких елементів є особа потерпілого, адже відомості про неї будуть використовуватись з метою висування слідчих версій, розроблення плану слідчих (розшукових) дій, подальших заходів під час досудового розслідування.

Однак, перед слідчими в ході досудового розслідування може поставати проблематичне завдання, коли особою потерпілою від кримінальних правопорушень виявляється неповнолітня особа, яка внаслідок зниження функціональних можливостей нервової, в тому числі опорно-рухової системи не здатна повною мірою представити власні інтереси, повідомити про деталі вчинення кримінального правопорушення, надати анкетні відомості як свої, так і свідків, очевидців, правопорушника, загалом інформацію, що має суттєве значення, то перед уповноваженими особами на здійснення розслідування постає не лише обов'язок забезпечити їх права та інтереси як учасників, а й мати чіткі знання та розуміння психолого-біологічних основ, які значно спростять практичну діяльність.

Оскільки потерпілі даної категорії внаслідок своїх фізичних особливостей – це особи, які через свій патологічний стан не спроможні чинити належний опір – вони є найбільш «легкою здобиччю» для правопорушника.

З огляду щодо здійснення порівняльного аналізу рівня вчинення кримінальних правопорушень відносно неповнолітніх осіб з вадами стрімко зростає та призводить до регресії охорони дитинства в Україні та зросту аномалій психічного стану серед неповнолітніх. Актуальним прикладом сьогодення є наступне: станом на теперішній час внаслідок повномасштабного вторгнення, відкритого воєнного нападу Росії на Україну, розпочатого 24 лютого 2022 року, вбачається безліч болісних для українського народу ситуацій, де дитина, яка внаслідок воєнних дій та збройного конфлікту зі сторони Росії отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучилася до участі у військових формуваннях та незаконно утримується, у тому числі в полоні. Щодо статистики Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, станом на 30 квітня 2021 року, з початку збройного конфлікту на Донбасі загинуло 152 дитини та 146 таких, що постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, 90 з них мають такий статус через тілесні (психологічні) травми [2].

Згідно з даними офіційної статистики оприлюдненої Офісом Генерального прокурора станом на ранок 8 листопада 2022 року більше

ніж 1257 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії внаслідок дій Російської Федерації [6].

Вищезазначені показники є вкрай невтішними та свідчать про необхідність правильного здійснення клопіткої, зосередженої роботи під час досудового розслідування за участю дітей з вадами.

Відповідно, слід виділити три загальних групи відомостей про неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку, які є суттєвими для криміналістичної характеристики:

1) відомості про особисті якості неповнолітнього з вадами, які наділені певною сукупністю фізичних, психічних та соціально-психологічних рис;

2) відомості про захворювання неповнолітнього потерпілого (яскравим прикладом є отримання законним шляхом інформації про патологічний стан здоров'я дитини у вигляді медичного висновку лікаря, в тому числі збір інформації щодо медичних протипоказань та особливостей перебігу захворювання);

3) відомості про особливості характеру, зв'язки та взаємини потерпілого із правопорушником та іншими особами, його місце в системі найближчого соціального оточення, що може зумовити специфіку вчинення кримінального правопорушення (спосіб, час, місце, знаряддя та засоби, інші обставини його вчинення).

Криміналістами зазначається, що перелік відомостей про потерпілого, які встановлюються і використовуються під час виявлення, розслідування і криміналістичної профілактики злочинів, є досить широким і містить в собі значну кількість елементів, які можуть змінюватись залежно від виду злочину та категорій потерпілого [3, с. 203].

Щодо нашої думки, то важливим елементом під час розслідування правопорушень щодо неповнолітніх дітей з вадами має вивчення насамперед біологічних, психічних, фізичних особливостей, а вже опісля соціально-демографічні та соціально-рольові ознаки, такі як спосіб життя та інше.

В. Ю. Шепітько зазначив, що вивчення особи потерпілого повинно включати в себе:

1) відомості анкетного характеру (стать, вік, місце народження, роботи або навчання, стаж, професія (фах), сімейний стан, наявність родичів);

2) соціально-психологічні дані (тип темпераменту, риси характеру, емоційні прояви, особливості взаємодії (спілкування) в колективі);

3) особливості поведінки – до злочинної події, в момент вчинення злочину, після його вчинення;

4) незалежні характеристики (за місцем роботи чи навчання, за місцем проживання, за показаннями рідних, близьких чи найближчого оточення);

5) соціальні зв'язки (коло спілкування, найближчі знайомі, особливості проведення вільного часу, наявність або відсутність

спільного бізнесу, комерційна діяльність, специфіка групової поведінки, бажання вступити в певні мікрогрупи);

6) дані про суспільно-корисну діяльність, її особливості;

7) матеріальне становище (наявність майна, в тому числі і нерухомості, грошових вкладів, джерело збагачення, наявність або відсутність боргових зобов'язань, отримання кредитів і можливість їх погашення);

8) злочинний досвід (наявність або відсутність судимостей, зв'язки з кримінальними угрупованнями, дружні стосунки з особами, які притягувалися до кримінальної відповідальності);

9) причини віктимної поведінки (виконання певних професійних функцій; соціальна деформація особистості), тощо [5, с. 164, 165].

Залежно від вищевказаних категорій, а також від самого складу кримінального правопорушення, межі криміналістичного дослідження особи потерпілого неповнолітнього з психофізичними вадами у процесі побудови криміналістичної характеристики можуть варіюватися. Не зупиняючись на тих відомостях, які досить детально описані в науковій літературі і які вивчаються під час дослідження як дорослого потерпілого, так і дитини (наприклад, стать особи, місце проживання, досвід тощо), зосередимо увагу лише на тих даних, які, на нашу думку, є важливими у криміналістичному дослідженні саме дитини.

Слід доповнити попередні напрацювання, в тому числі деталізувати сутність криміналістичної характеристики неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку, що має становити ряд важливих даних та відомостей, які доцільно розділити на групи:

1) за характеристикою захворювання (розумові відсталості, фізичні нездатності, психічні патології, психофізіологічні відхилення);

2) за причиною захворювання (внаслідок хвороби від народження, або ж набутого, внаслідок загального захворювання);

3) за критеріями здатності неповнолітнього потерпілого з вадами до усвідомлення, сприйняття навколишнього середовища та індивідуальними можливостями (фізичні недоліки, а саме порушення опорно-рухового апарату, порушення інтелекту і психічні захворювання, порушення функцій слуху (глухі та слабочуючі), порушення функцій зору (сліпі та слабозорі), серед таких діти, які здатні спілкуватись, однак позбавлені рухових можливостей внаслідок хвороби; діти, які не здатні висловлюватись, в т. ч. чути, однак мають змогу самостійно пересуватись та жестикулювати, діти, які мають фізичні та психічні вади в сукупності і не мають жодної можливості будь-яким чином повідомити про скоєне правопорушення відносно неї, тощо);

4) за рівнем соціальної захищеності (дитина, яка має залежно від ступеня втрати здоров'я групу інвалідності відповідно до категорії стану здоров'я, дитина-сирота, дитина, яка має в наявності опікуна);

5) за місцем визначеності (дитина перебуває в спеціальному закладі для дітей з особливими потребами, однак має змогу контактувати з іншими індивідами; дитина перебуває в ізольованому

закладі, з позбавленою можливістю до контактування з іншими особами внаслідок своєї хвороби).

Таким чином, криміналістична характеристика неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку являє собою єдину систему відомостей щодо загальних рис дітей з вадами, їх типові ознаки, складові частини, в тому числі містить інформаційну модель, яка відображає закономірні зв'язки між дітьми вказаної категорії та обставинами кримінального правопорушення, сутність якої полягає у визначенні організаційного і тактичного значення з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінального правопорушення.

До основних критеріїв класифікації дітей вказаної категорії, які є потерпілими від кримінальних правопорушень є вік дитини, патологічний стан, їхні фізичні, розумові можливості, умови життя та виховання, місце перебування та наявність потреби в особливому захисті держави.

Тому, слід дійти до висновку, що криміналістична характеристика неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку має важливе кримінально-правове, процесуальне та криміналістичне, зокрема, тактичне значення, оскільки вивчення особистості неповнолітнього потерпілого з вадами, налагодження психоемоційного контакту з ним, сприяє успішному досягненню цілей у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Бишевец О. Б. Розслідування окремих видів злочинів: [навч. посіб. для студ. ВНЗ] // Погорєцький М. А., Сергєєва Д. Б, та ін., Київ: Алерта, 2015. 536 с.
2. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. URL : <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/>.
3. Козицька О. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики злочинів, вчинених відносно дітей. *Підприємство, господарство і право*. 2016. № 11(249). С. 202–206.
4. Шепітько В. Ю. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: монографія // Коновалова В. О., Журавель В. А. [та ін.]. Харків: Право, 2006. 624 с.
5. Шепітько В. Ю. Особа потерпілого в системі криміналістичної характеристики злочинів, Харків. : Нац. юрид. акад. України, 2008. Вип. 93. С. 168–174.
6. Ювенальні прокурори / Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-430-ditei-zaginulo-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf-v-ukrayini-15794>.